

Äly vastaan häly

Syksyn Historiallinen Aikakauskirja tarjoaa monenlaisia aiheita. Artikkeleista monet liittyvät tavalla tai toisella kasvatukseen, koulutukseen tai nuorisoon. Heidi Hakkaraisen artikkeli käsittelee varhaisten suomenkielisten lastenkirjojen eläintarinoita ja sitä, miten tarinoilla pyrittiin opettamaan moraalia. Noora Nampajärvi puolestaan tutkii nykypäivän historian opetusta ja sitä, miten pohjoinen paikallis-historia on (tai ei ole) mukana Lapin maakunnan perusopetuksessa.

Janne Väistö tarkastelee 1930-luvun ruotsalaisuuden päivän mellakoita ja mellakoiden aiheuttamia reaktioita. Koululaisilla oli osuutensa tapahtumissa, jotka johtivat keskusteluun ja reaktioihin niin lehdistössä kuin poliittisessa keskustelussa.

Eлина Kahlan artikkeli pureutuu apokalyptikoksi luonnehditun Pavel Florenskin ajatteluun ja valottaa samalla antisemitististä ajattelua hopeakauden Venäjällä. Lassi Luoma tarjoaa artikkelissaan tapausanalyysin siitä, miten sotien jälkeistä asutustoimintaa toteutettiin Pohjois-Satakunnassa.

Numero tarjoaa myös kuulumisia viime kausien kohtaamisista. Elokuussa Suomen Historiallinen Seura järjesti nuorten tutkijoiden kesä-

päivät, ja Tiedemaailma-osiossa onkin Noora Viljamaan raportti seminaarista. Tanja Vahtikarin katsausartikkeli historian metodikirjallisuudesta perustuu tapahtumassa pidettyyn key note -luentoon.

Monet tapahtuman järjestäjistä olivat väitöskirjatutkijoita 2000-luvun alussa, jolloin Tampereella järjestettiin Historian valtakunnallisen tutkijakoulun kevätkonferensseja. Konferensseissa käytyjä keskusteluja – myös ”nuoren tutkijan”, ”sukupolvien” ja tutkijauran määrittelyä – jatkettiin *Historiallisessa Aikakauskirjassa*.¹ Keskustelua ja tukea tarvitaan varmasti nykyäänkin: Tieteentekijöiden Liiton uunituore selvitys osoittaa, että epävarmuus ja jopa epäasiallinen kohtelu on yliopistossa aivan liian yleistä.²

Nykyään yliopistojen tohtoriohjelmat ovat yliopistokohtaisia ja monitieteisiä, jolloin kosketus tieteenalayhteisöön saattaa heiketä.³ Elokuun kesäpäivillä moni totesi, että tuntui tärkeältä vaihtaa ajatuksia nimenomaan historiantutkijoiden kanssa. Tavoitteena varmasti on, että Suomen Historiallinen Seura tarjoaisi jatkossakin vastaavanlaisia kohtaamisen paikkoja oman tieteenalan väelle.

Varttuneena tutkijana tunsin itseni etuoikeuteksi, kun sain kohdata niin suuren joukon etevä

1. Juha Sihvola, Historia nyt – taas. *Historiallinen Aikakauskirja* 100 (2002), 113–117; Raisa Maria Toivo & Ville Vuolanto, Historiantutkija nyt. Ammattihistorioitsijat amatööreinä. *Historiallinen Aikakauskirja* 100 (2002), 296–299; Seija Jalagin et al., Historiantutkimus. Ammatti vai missio? *Historiallinen Aikakauskirja* 100 (2002), 300–303; Jorma Kalela, Miksi pitäisi tyytyä nälkäpalkkoihin? Keskustelua. *Historiallinen Aikakauskirja* 100 (2002), 303–304; Juha Sihvola, Tukea ja tehoa väitöskirjan tekemiseen. *Historiallinen Aikakauskirja* 100 (2002), 304–305; Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen, Historiaa historia nytille. Keskustelua. *Historiallinen Aikakauskirja* 100 (2002), 408–409. Puheenvuorot kuten muutkin numerot ovat avoimesti luettavissa osoitteessa <https://journal.fi/haik/issue/archive> (16.9.2024).

2. Tieteentekijöiden kysely nuoremmille tutkijoille 2024, https://tieteentekijat.fi/assets/uploads/2024/09/Tieteentekijat_kyselynuoremmilletutkijoille_2024.pdf (16.9.2024).

3. Inkeri Koskinen, Objektiviivisuus ihmistieteissä. *Niin & näin* 4/2016, 40–41. <https://netn.fi/wp-content/uploads/2017/01/netn164-08.pdf> (16.9.2024).

väitöskirjatutkijoita eri puolilta maata. Kohtaaminen ja läsnäolo antavat vastapainoa maailman ja myös tieteellisen työn digitaaliselle virralle, jossa moni toimija tai tietoaineisto on saatavilla yhtäaikaan kaikkialla eikä sitten lopulta oikeastaan missään.

Kohtaamisten tärkeydestä puhuttiin syyskuun alussa myös Työväenkirjallisuuden päivillä. Työväenmuseo Werstaalla 7.9.2024 järjestetyn tapahtuman teemana oli äly – tekoäly, ihmisäly ja digitalisaatio. Puheenvuoroissa toistui ajatus, että nopean ärsykevyrän vastapainoksi tarvitaan kasvokkainkohtaamista, tekoälyn ja datan massatuotannon vastapainoksi käsityöläisyyttä.

Osuuskunta Vastapaino järjesti päivillä keskustelutilaisuuden, jossa pohdittiin tietokirjallisuuden tulevaisuutta. Virikkeenä oli Oskari Onnisen ja Venla Rossin puheenvuoro ”Mikä tietokirjallisuutta vaivaa?” elokuussa 2024 sekä Oskari Onnisen jatko puheenvuoro.⁴

Onnisen ja Rossin esittämässä kritiikissä eräs tärkeä huolenaihe oli tietokirjallisuuden epätasainen laatu sekä kilpailevat viestintäkeinot. Vastapainon järjestämässä tilaisuudessa pohdittiin jonkinlaista kirjoittamisen ylituotantoa. Kirjoittajia riittäisi, lukijoiden löytäminen on haastavampaa. Tämä toi mieleeni kirjailijakouluuttajien toisinaan esittämän huolen, että moni haluaisi oikaista kirjailijaksi tutustumatta kummemmin siihen, mitä on jo kirjoitettu. Myös tieteellisen julkaisemisen paineet aiheuttavat välillä tekstitulvaa.

Vastapainon keskustelutilaisuudessa pohdittiin mahdollisuuksia rauhoittumiseen, rauhassa lukemiseen ja keskusteluun uusien julkaisujen äärellä. Tärkeintä ei aina ole jatkuva tavoitettavuus tai mahdollisimman laaja yleisö, vaan läsnä olevien jakamat kokemukset ja oivallukset.

Tietotulvan – ja disinformaatiotulvan – hälyssä tuntuu tärkeältä voida välillä keskittyä kunnolla

yhteen rajattuun aiheeseen ja tietomuotoon. Voi olla, että tietentyypinen data löytyy helpoimmin digitaalisena ja vanhenee, ennen kuin ehtii kunnollisen tietokirjan kansien sisään. Toisaalta on tärkeää, että joku toimittaa tietovirtaa – tai kuratoi digitaalisen maailman aineistoja. Suurten tietomäärien virta tuottaa hälyä, josta ei ole niin helppoa erottaa olennaista ja luotettavaa.

Tekoäly, joka ei itsessään ihmeempiä älyä, lisää kaikenlaista hälyä ja hälinää. Esimerkiksi niin sanotut suuret kielimallit voivat tuottaa hyödyllistä yleisluontoista tekstiä ja toisinaan helpottaa viestintää. Ne kuitenkin tuottavat myös sellaisia koosteita ja keskinkertaista tekstiä, joiden tarkkuus on vähän sinnepäin. Ismo Alangon laulua mukaillen voisi todeta, että kukin saa aivojensa täydeltä älykystä mölyä.

Siviilielämässä tilaan *Alasatakunta*-lehteä, joka on itsenäinen paikallislehti ja jonka tuottoja jaetaan opiskelijoille apurahoina. Lehden kaikki jutut on laadittu nimenomaan kyseiseen lehteen, juuri nimenomaisen lehden tilaajille. Niitä ei ole tehty mediatalon kuvitteelliselle jokalukijalle missä tahansa päin Suomea. Ne eivät ole tekoälyn poimintoja eri alustojen uutisvirrasta. Tästä syntyy läsnäolon tunnelma ja eheä lukukokemus.

”Mihin keskityt, se kasvaa,” on psykologien toistama huomio. Kesän ja syksyn kohtaamisten perusteella kannatan keskittymistä kohtaamiisiin, pysähtymisiin, läsnäoloon, itse luettuun ja yhdessä pohdittuun.

Työväenkirjallisuuden päivästä mukaan tarttuneen Pekka Kytömäen runokirja *Historian pienmiehiä* tervehtii lukijaa näin:

”Hei / rakas / ystävä, / mitä mietit? / Näytät jotenkin / läsnäolevalta.”⁵

Toivotan läsnäoloa syksyyn 2024, myös tiede- ja tietokirjallisuuden parissa!

Anu Lahtinen
anu.z.lahtinen@helsinki.fi

4. Oskari Onninen ja Venla Rossi, Mikä suomalaista tietokirjallisuutta vaivaa? 20.8.2024, Long Playn kulttuuriosasto, <https://www.longplay.fi/kulttuuri/mika-suomalaista-tietokirjallisuutta-vaivaa> (7.9.2024); Oskari Onninen, Näistä syistä en osta tietokirjoja 27.8.2024, Long Playn kulttuuriosasto, <https://www.longplay.fi/kulttuuri/kommentti-naista-syista-en-osta-tietokirjoja> (7.9.2024).

5. Pekka Kytömäki, *Historian pienmiehiä*. Aviator 2023, 11.